

## **Sühreverdî'nin Kiplikli Önergeleri Zorunlu Olumlu Önermeye İndirgemesi Yaklaşımının Modern Mantık Açısından İfade Edilmesi**

### **Özet**

Bu çalışmada Sühreverdî'nin kiplikli önermelerle ilgili indirgemeci yaklaşımını modern mantık açısından ifade etmeyi denedik. Bu doğrultuda Sühreverdî'nin üzerinde durduğu örnekleri belirginleştirip sembolleştirmeye çalıştık. Bu sembolleştirme girişiminde de niceleme mantığındaki ve kiplikli mantıktaki sembollerden yararlandık.

### **Anahtar Terimler**

Sühreverdî, Kiplik, Zorunluluk, Olanaklılık, Niceleyici, Tümel, Tikel.

## **Expressing Suhrawardi's Reduction of All of Modal Propositions to the Necessity Positive Proposition from the Point of Modern Logic**

### **Abstract**

In this paper we tried to express Suhrawardi's reductive approach concerning modal propositions from the point of modern logic. Therefore we endeavored to concretize and symbolize the examples on which Suhrawardi emphasizing. And in this attempt of symbolization we made use of symbols in predicate logic and modal logic.

### **Keywords**

Suhrawardi, Modality, Necessity, Possibility, Quantifier, Universal, Particular.

Sühreverdî, önermeleri kipliği belirli olan önermeler ve kipliği belirli olmayan önermeler olarak 2'ye ayırır. (Sühreverdî 2009: 47; Suhrawardi 1999: 18). Kipliği belirli olan önermeleri de İbni Sina'nın kiplikli önermeler sınıflamasından hareketle ele alır.

Bilindiği gibi, Aristoteles önermelerin -zorunlu ve olanaklı- 2 kipliğinden söz eder. Fârâbî de, Aristoteles gibi –zorunlu ve olanaklı- 2 kipliği kabul eder. İbni Sina, bunların olumsuzunu da alarak önce kiplikleri; zorunlu, olanaklı, zorunsuz ve olanaksız olmak üzere 4'e çıkarır. Daha sonra da zorunsuzu olanaklının içine katarak 3'e indirir. (Bolay 1994: 96). Sühreverdî de İbni Sina'nın bu 3 kipliği üzerinde durur. Ancak o, bu 3 kipliğin başına zorunluluk kipliğini getirerek çifte kiplikli mantık anlayışını oluşturur. Bu şekilde de kiplikli önermeleri “kesin zorunlu önerme” adı altında zorunlu olumlu önermelere indirger. Buna göre olanaklının olanaklılığı, olanaksızın olanaksızlığı ve zorunlunun da zorunluluğu zorunlu hale gelir. Sühreverdî, bunlardan 1'incisine *insanın okur-yazar olmasını*, 2'ncisine *insanın hayvan olmasını*, 3'üncüsüne de *insanın taş olmasını* örnek verir. (Sühreverdî 2009: 46; Suhrawardi 1999: 16). Aşağıdaki satırlarda Sühreverdî'nin kiplikli önermelerle ilgili bu indirgemeci yaklaşımını modern mantık açısından ifade etmeye çalışacağız.

Belirli bir anlatımın modern mantık açısından ifade edilmesi, bu anlatımın analitik açıdan ele alınmasını ve sembolik hale getirilmesini gerektirir. Şimdi yukarıdaki örnekleri bu hususları dikkate alarak ele alalım.

1. Her insanın okur-yazar olmasının olanaklı olması zorunludur.

Bu önerme niceleme ve kiplik içerir. Bundan dolayı bu önermeyi önce niceleme mantığı açısından<sup>1</sup>, daha sonra da kiplikli mantık<sup>2</sup> açısından belirginleştirip sembolleştirmemiz gerekir. Niceleme mantığı açısından doğru bir sembolleştirme yapabilmemiz için öncelikle bu önermenin en yalın önerme biçimini tespit edelim. Bu doğrultuda da aşağıdaki tekil önermeyi oluşturalım.

2. Ahmet, okur-yazardır.

Bu önermeyi, niceleme mantığı açısından şöyle sembolleştirebiliriz:

3. Oa

Bir de olumsuzluğu dile getiren aşağıdaki tekil önermeyi ele alalım:

4. Mehmet okur-yazar değildir.

Bu önermeyi de şu şekilde sembolleştirebiliriz:

5. ~Om

Şimdi de “1” numaralı örnekteki tümelliği ifade etmeye çalışalım ve şu anlatımı oluşturalım:

6. Tüm “x”lerle ilgili olarak, x okur-yazardır.

Bu anlatımı sembolik açıdan şöyle ifade edebiliriz:

<sup>1</sup> Niceleme mantığında, özne ve yüklem farklı harflerle belirtilir. Özne, yüklemden sonra gelir ve küçük harflerle sembolleştirilir. Eğer özne belirsiz ise, x, y, z vb. bireysel değişkenlerle, belirli ise, a, b, c vb. bireysel değişkenlerle ifade edilir. Yüklem ise, öznenin önce gelir ve A, B, C vb. büyük harflerle sembolleştirilir. Tümel niceleyici “∀” sembolüyle, tikel niceleyici de “∃” sembolüyle ifade edilir. (Bostock 2002: 75-77).

<sup>2</sup> Kiplikli mantıkta, “□” sembolüyle zorunlu, “◇” sembolüyle de olanaklı ifade edilir. (Bostock 2002: 354).

7.  $\forall xOx$

Buradaki “x” insan öbeğini belirttiği için aşağıdaki koşul önermesini oluşturarak bu anlatımı daha da netleştirebiliriz:

8. Tüm x’lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise, x okur-yazardır.

Bu anlatımı da sembolik olarak şöyle ifade edebiliriz:

9.  $\forall x(\dot{I}x \rightarrow Ox)$

Şimdi de bu önermeden hareketle “1” numaralı önermedeki olanaklılığı dile getirelim.

10. Tüm x’lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise, x’in okur-yazar olması olanaklıdır.

Bu anlatımı sembolik açıdan aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

11.  $\forall x(\dot{I}x \rightarrow \diamond Ox)$

“1” numaralı önermeye bağlı kalarak yüklemdeki olasılığın da zorunlu olduğunu belirtelim ve şu önermeyi oluşturalım:

12. Tüm x’lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise, x’in okur-yazar olmasının olanaklı olması zorunludur.

Bu önermeyi şöyle sembolleştirebiliriz:

13.  $\forall x(\dot{I}x \rightarrow \square \diamond Ox)$

Buradaki zorunluluğu önermenin tamamına da uygulayabiliriz. Bu durumda önermemizi şöyle ifade etmemiz gerekir:

14. Tüm x’lerle ilgili olarak şu durum zorunludur: Eğer x bir insan ise, x’in okur-yazar olması olanaklıdır.

Bu önermeyi sembolik olarak şöyle ifade edebiliriz:

15.  $\forall x \square (\dot{I}x \rightarrow \diamond Ox)$

Ya da olanaklılığı da önermenin dışına alabiliriz. Buna göre önermemizi şöyle oluşturabiliriz:

16. Tüm x’lerle ilgili şu durum olanaklıdır: Eğer x bir insan ise, x okur-yazardır.

Şimdi de bu anlatımı sembolleştirelim:

17.  $\forall x \diamond (\dot{I}x \rightarrow Ox)$

Bu anlatımı da zorunlu olarak ifade ettiğimizde şu önermeye ulaşırız:

18. Tüm x’lerle ilgili şu durumun olanaklılığı zorunludur: Eğer x bir insan ise, x okur-yazardır.

Bu önermeyi sembolik olarak şöyle ifade edebiliriz:

19.  $\forall x \square \diamond (\dot{I}x \rightarrow Ox)$

Ya da olanaklılığı ve zorunluluğu en başa getirebiliriz. Buna göre önce olanaklılığı belirterek şu anlatımı elde ederiz:

20. Şu durum olanaklıdır: Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise, x okur-yazardır.

Bu anlatımı şöyle sembolleştirebiliriz:

$$21. \diamond \forall x(\dot{I}x \rightarrow Ox)$$

Bunu zorunlu hale getirdiğimizde de şu anlatıma ulaşırız:

22. Şu durumun olanaklılığı zorunludur: Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise, x okur-yazardır.

Sembolik açıdan bu anlatım şöyle ifade edilebilir:

$$23. \square \diamond \forall x(\dot{I}x \rightarrow Ox)$$

Sühreverdî'nin diğer örneklerini de bu şekilde sembolleştirebiliriz. Bu doğrultuda öncelikle zorunluluğun zorunlu kılınması ile ilgili örneği, daha sonra da olanaksızın zorunlu kılınması ile ilgili örneği ele alıp aynı şekilde sembolleştirmeye çalışalım:

24. Her insanın hayvan olmasının zorunlu olması zorunludur.

25. Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x'in hayvan olması zorunludur.

$$26. \forall x(\dot{I}x \rightarrow \square Hx)$$

27. Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x'in hayvan olmasının zorunlu olması zorunludur.

$$28. \forall x(\dot{I}x \rightarrow \square \square Hx)$$

29. Tüm x'lerle ilgili olarak şu durum zorunludur: Eğer x bir insan ise x'in hayvan olması zorunludur.

$$30. \forall x \square (\dot{I}x \rightarrow \square Ox)$$

31. Tüm x'lerle ilgili olarak şu durumun zorunluluğu zorunludur: Eğer x bir insan ise x bir hayvandır.

$$32. \forall x \square \square (\dot{I}x \rightarrow Ox)$$

33. Şu durum zorunludur: Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x bir hayvandır.

$$34. \square \forall x(\dot{I}x \rightarrow Ox)$$

35. Şu durumun zorunluluğu zorunludur: Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x bir hayvandır.

$$36. \square \square \forall x(\dot{I}x \rightarrow Ox)$$

37. Her insanın taş olmasının olanaksız olması zorunludur.

38. Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x bir taş değildir.

$$39. \forall x(\dot{I}x \rightarrow \sim Tx)$$

40. Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x'in bir taş olması olanaklı değildir.

$$41. \forall x(\dot{I}x \rightarrow \sim \diamond Tx)$$

42. Tüm x'lerle ilgili olarak, eğer x bir insan ise x'in bir taş olmasının olanaklı olmaması zorunludur.

$$43. \forall x(\dot{I}x \rightarrow \square \sim \diamond Tx)$$

44. Tüm x'lerle ilgili olarak şu durum olanaklı değildir: Eğer x bir insan ise x bir taştır.

$$45. \forall x \sim \diamond (\dot{I}x \rightarrow Tx)$$

46. Tüm x'lerle ilgili olarak şu durumun olanaklı olmaması zorunludur: Eğer x bir insan ise x bir taştır.

$$47. \forall x \square \sim \diamond (\dot{I}x \rightarrow Tx)$$

48. Şu durum olanaklı değildir: Tüm x'lerle ilgili olarak eğer x bir insan ise x bir taştır.

$$49. \sim \diamond \forall x (\dot{I}x \rightarrow Tx)$$

50. Şu durum olanaksızlığı zorunludur: Tüm x'lerle ilgili olarak eğer x bir insan ise x bir taştır.

$$51. \square \sim \diamond \forall x (\dot{I}x \rightarrow Tx)$$

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Sühreverdî'nin çifte kiplikli önermelerini, bu önermelerle ilgili vermiş olduğu örneklerden hareketle niceleme mantığındaki ve kiplikli mantıktaki sembolleştirme yöntemlerini kullanarak modern mantık açısından ifade edebiliriz. Bu ifadeleri de iki şekilde ele alabiliriz: Önermenin yüklemine kipliği açısından ve önermenin tamamının kipliği açısından.

Önermenin yüklemine kipliğinin zorunlu olumluya indirgenmesini de zorunluluk kipliğini yüklemine ya da önermenin başına getirerek gösterebiliriz. Önermenin tamamının kipliğinin zorunlu olumluya indirgenmesini ise önermenin başında yer alan kipliğin önüne zorunluluk kipliğini getirerek belirtebiliriz.

Ayrıca zorunluluk kipliğini, tümelliğin ya da tikelliğin önüne alarak da ifade edebiliriz.

## KAYNAKLAR

BOLAY, M. N. (1994) *İbni Sina Mantığında Önergeler*, İstanbul: MEB Yayınları.

BOSTOCK, D. (2002) *Intermediate Logic*, Oxford: Clarendon Press.

SUHRAWARDI, S. (1999) *The Philosophy of Illumination*, trans. John Walbridge and Hossein Ziai, Utah: Brigham Young University Press.

SÜHREVERDÎ, Ş. (2009) *İşrak Felsefesi: Hikmetü'l -İşrak*, çev. Tahir Uluç, İstanbul: İz Yayıncılık.

## YAZAR HAKKINDA

Fikret OSMAN, Yrd. Doç. Dr.  
Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bingöl.  
E-posta: fosman@bingol.edu.tr

## ABOUT THE AUTHOR

Fikret OSMAN, Assist. Prof. Dr.  
Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Bingöl.  
E-mail: fosman@bingol.edu.tr